

МОВА І МОВЛЕННЯ

Мова — найважливіший засіб людського спілкування

1. Прочитайте вірш.

Народилось слово й попливло
Між людьми, у нього є робота.
І заговорило місто та село
Про погоду, про свої турботи...

Олесь Лупій

- Спишіть вірш. Підкресліть іменники.
- Обміняйтесь інформацією: яка «робота» є в слова, у мови. Яке значення має мова для людей?

Мова — найважливіший засіб спілкування між людьми. Спілкуючись, люди висловлюють свої думки, різні почуття — радість, смуток, любов, турботу, жаль, здивування, вдячність та ін., передають інформацію один одному.

У світі налічується понад п'ять тисяч мов.

2. Прочитайте текст. Доповніть його.

Це було колись давно... У розкішному палаці жив жорстокий хан, якого боялися слуги.

Та одного разу володар почув, як вони скаржаться на свою долю. І захотів хан, щоб їхні діти не спілкувалися між собою.

Він наказав забрати в них малих дітей і поселити їх у далекому замку. Доглядали немовлят німі годувальниці.

Через 12 років хан викликав дітей до себе й заговорив із ними. Але...

- Поміркуйте, чи навчилися діти спілкуватися. Чому вони не вміли говорити? Про що свідчить цей випадок?

3. Прочитайте текст. Перекажіть.

Обов'язковою для спілкування в кожній сім'ї має стати рідна мова. Яка мова, така й душа. Яка буде сім'я, така буде й країна. Без рідної мови ви не навчитеся любити так, як треба, рідний край (*За Борисом Грінченком*).

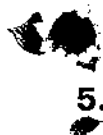
- Спишіть текст. Поясніть зміст кожного речення.
- Поясніть правопис підкреслених слів. Зробіть звуко-буквений аналіз слова, у якому 5 звуків і 4 букви.

4. Запишіть прислів'я. Поясніть його.

Слово, наче птах, народжується з крилами.

- Відшукайте 5 прислів'їв про мову. Запишіть їх і поясніть.

Рідна і державна мова

5. Прочитайте вірш. Вивчіть його напам'ять. Чому автор називає рідну мову *материнською*?

Рідна мово материнська,
Ти — душа мого народу.

ЗМІСТ

МОВА І МОВЛЕННЯ

Мова — найважливіший засіб людського спілкування	5
Рідна і державна мова	6
Культура усного та писемного мовлення. Слова ввічливості	8

ТЕКСТ

Текст і його ознаки	10
Змістовий зв'язок між частинами тексту	11
Абзац. Роль абзаців у тексті	13
Ознаки художнього та наукового текстів	15
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Написання правил на тему «Поведінка в осінньому лісі»	17
Ознаки ділового тексту	17
План тексту	19
Текст-розповідь	21
Текст-опис	23
Текст-міркування	25

РЕЧЕННЯ

Закріплення та узагальнення вивченого про речення	27
Речення за метою висловлювання.	29

<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Робота з деформованим текстом	30
Речення окличні та неокличні	31
Звертання, розділові знаки при них	32
Члени речення. Головні та другорядні члени речення.	
Зв'язок слів у реченні	34
Зв'язок між словами в реченнях. Словосполучення.	36

СЛОВО. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Пряме й переносне значення слів	39
Слова, що мають кілька значень	40
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Робота з деформованим текстом	42
Слова, що звучать однаково, але мають різні значення	43
Синоніми. Роль синонімів у тексті	44
Антоніми.	45
Фразеологізми	47
Культура мовленого слова	49

БУДОВА СЛОВА

Поняття про закінчення	50
Основа слова. Частини основи: корінь, префікс, суфікс	52
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання художнього тексту за початком, сюжетними малюнками і планом	54
Корінь слова. Спільнокореневі слова	54
Чергування голосних [о], [е] з [і] у коренях слів	56
Чергування приголосних [г], [к], [х] із [ж], [ч], [ш] і [з'], [ц'], [с']	58
Вимова та правопис слів із ненаголошеними [е], [и] у корені слова, що перевіряються наголосом	59

Вимова та правопис слів із ненаголошеними [е], [и] у корені слова, що не перевіряються наголосом	63
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання інструкції «Як зробити рамку для фотографії»	64
Вимова і правопис слів із дзвінками та глухими приголосними звуками	67
<i>Урок розвитку писемного мовлення. Листи.</i>	
Префікс. Словотворча роль префіксів	76
Творення слів із найуживанішими префіксами	77
Префікси, співзвучні з прийменниками	78
Правопис префіксів <i>роз-</i> , <i>без-</i> . Перенос слів із префіксами	79
Спостереження за збігом однакових приголосних на межі префікса та кореня.	81
Написання префіксів <i>з-</i> , (<i>с-</i>)	82
Апостроф після префіксів перед <i>я</i> , <i>ю</i> , <i>є</i> , <i>ї</i>	83
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Написання запрошення (привітання)	84
Перенос слів із префіксами	85
Суфікс. Роль суфіксів	87
Творення слів із найуживанішими суфіксами	89
Збіг однакових приголосних звуків на межі кореня та суфікса	90
Поділ слів із суфіксами для переносу	92
Узагальнення вивченого про будову слова	93
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Навчальний переказ	94

ЧАСТИНИ МОВИ (загальне поняття)

Повторення знань про різні частини мови:	
іменник, прикметник, дієслово.	95
Службові слова. Роль службових слів у реченні	97

Спільнокореневі слова, що належать до різних частин мови . . .	98
Зв'язок слів у реченні	99
Іменник як частина мови	100
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Написання переказу за колективно складеним планом	103
Іменники — власні та загальні. Велика буква у власних назвах.	104
Велика буква в кличках тварин	105
Поняття предметності	107
Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній	110
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання тексту за поданими початком, кінцівкою та ілюстраціями	112
Змінювання іменників за числами: одиниця та множина.	114
Змінювання іменників за відмінками.	117
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Удосконалення змісту та форми написаного тексту. Відповідність тексту його темі	121
Прикметник як частина мови	123
Зв'язок прикметників з іменниками	124
Уживання прикметників у прямому і переносному значеннях	125
Прикметники-антоніми. Прикметники-синоніми	127
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання тексту-опису «Соняшник»	128
Уживання прикметників у загадках	128
Уживання прикметників в описах	130
Змінювання прикметників за родами в сполученні з іменниками	131
Родові закінчення прикметників	133
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Написання переказу за колективно складеним планом	136

Змінювання прикметників за числами в сполученні з іменниками	137
Дієслово як частина мови	140
Зв'язок дієслова з іменником у реченні	142
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Написання переказу за прочитаним твором без зачину та кінцівки	144
Дієслова-антоніми	144
Дієслова-синоніми	147
Змінювання дієслів за часами	148
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання висловлювання про прочитаний твір	151
Написання <i>не</i> з дієсловами	156
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання привітання до Дня матері	158

УРОКИ ПОВТОРЕННЯ

Що ми знаємо про текст, речення	164
<i>Урок розвитку писемного мовлення</i>	
Складання розповіді на тему «Мої літні канікули»	165
Що ми знаємо про будову слова	165
Що ми знаємо про частини мови	166
Відповіді до загадок	168
Звернення до батьків і вчителів	169